

מיכל שצמן / סיפורו של אבי,
ד"ר המבורגר בבנימינה

58

– בפברואר 1940 הגענו לבנימינה. אבי קיבל שלושת רבעי משרה בקופת חולים של ההסתדרות ורבע משרה בקופת חולים לאומית. בשבתות התחלנו לטייל ולערוך היכרות בסביבה. אחד האיכרים מבנימינה שיש לו עגלה וסוסים, הזמין אותנו לשבת בצהריים לנסועו להתרחץ בים. זה היה שומרוני. אבי הגיע לארץ ב-1932 עם המשלחת הגרמנית למכביה בארץ. הוא בא כתייר עמה. היות והיה חובב ציון, חזר חזרה לעבוד בגרמניה (בעיר על גבול גרמניה-צ'כיה). הוא היה חבר מכבי והאגודה הציונית האקדמית הגרמנית. היות שהיה חבר מכבי, הוזמן לקארלסבאד להרצות על ישראל. שם הכיר את אמי (שהיתה חברה במכבי). באחד החיזורים (1933) בסוף שבוע, קיבל הודעה מחבר לא לחזור הביתה עוד. הוא לא הבין. החבר מסר לו שהנאצים החרימו את הקליניקה שלו ו"אין לך מה לחזור". הוא נשאר חצי שנה אצל אמי וקיווה שזה יעבור ויסתדר. כשראה שאין שום סיכוי, נודע לו שאוסישקין בא למרחצאות בקרלסבאד. הוא ביקש להתראיין ואמר לו שהוא מעוניין לעלות ארצה. אוסישקין שאלו: "מה מקצועך?" ענה: "אני רופא". אוסישקין השיב: "חלוקים לבנים אני לא צריך בארץ". אז הוא למד מכוונאות בשביל שיהיה לו מקצוע מועיל. ב-1933 עלה הוא עם אמי ארצה והיה חמש שנים נהג ב"דרום יהודה". הם גרו ברחובות, שם נולדתי. הוא כל הזמן פנה למוסדות שהוא רוצה לעבוד כרופא. בשנת 1939 קופת החולים של ההסתדרות הציעה לו עבודה כמחליף. הוא היה רופא כללי. ב-1939 מונה כרופא ממלא מקום. נדדנו חודשים לכאן ולשם. בשנת 1940 קיבל עבודה בכפר ורד. אחרי חצי שנה, בפברואר, קיבל הצעה לעבור לבנימינה ומאז היה לרופא קבוע בבנימינה.

באחד הטיולים על חוף הים, טיילנו על החוף וליקטנו דברים. במשך הזמן בא להרצות בכנימינה פרופ' שובה. אחרי ההרצאה ניגש אליו אבי, הראה לו מסמר מברונזה וכל מיני דברים שליקט ושאל אותו מה זה. ענה לו: "אתה לא יודע שבנימינה נמצאת בקרבת קיסריה המפורסמת?" מאז נדבק לו החיידק של הארכיאולוגיה, ככה שהוא היה אוטודידקט, הוא ידע יוונית (למד בגימנסיה) והוא ואמי למדו את הארכיאולוגיה בעצמם בלי שאף פעם ביקרו באוניברסיטה. אסכולת הרפואה אז היתה כאשר מישו שכב חולה וחייב היה לעקוב אחריו עד שיבריא. היתה לו רשימה של ביקורי בית והיה יום יום מבקר את החולה עד שהבריא, בעזרת האופניים. את האופניים הוא רכש באמצעות הלוואה שקיבל. הוא נסע לחיפה, קנה בחצי לירה אופניים והביאם לבנימינה על גג האוטובוס. בתחילה נחלת ז'בוטינסקי היתה בשוני, והוא היה רוכב על האופניים שלוש פעמים בשבוע לשוני.

— הוא היה רופא יחיד אז?

— הוא היה רופא של קופת חולים של ההסתדרות. היתה גם קופת חולים עממית של הציונים הכלליים ורופאה אז היה ד"ר אגוזי, גם כן מגרמניה. רק בשנות השישים הוא קנה מכוננית.

— איך הוא הגיע לאוסף ארכיאולוגי כל כך חשוב?

— שבת-שבת, חג-חג היינו יוצאים עם האופניים או ברגל ללקט מטבעות והיינו חוזרים עם חופנים, לפעמים הרבה לפעמים מעט. בשנות הארבעים רק מעטים התעניינו בנושא. קטע לא סימפטי היה, כשעברנו ליד הכפר הערבי ברה, במקום שנמצאת אור עקיבא, והם רצו אחרינו. היינו אז ילדים (אני הייתי בגילאים 7-14). אבל גם כשנישאתי הלכתי אתם. בשנות השבעים התחילה התאגדות חובבים והתחילו לעבוד עם מגלי מוקשים וכד'.

– אף אחד אחר לא עסק בנושא הזה בבנימינה?
 – בבנימינה לא. אבי התעניין מאד באמת המים, למשל. הוא הראשון שכתב וחקר את אמת המים במקום. בקטע מאמת המים של כברה הוא גילה כתובת. שמעתי שבכנס ארכיאולוגי שהוקדש לאמות המים דיברו על "קטע המבורגר".

– הוא פרסם את מחקריו?
 – כן, אני חושבת שיש לי את זה. אני שומרת את כל הפרסומים. אמא שלי פרסמה על הגמות וכתבה על זה ספר באנגלית. אחר כך אבי התמצא בנומיסמטיקה במידה כזאת, שבמחלקת העתיקות נתנו לו לפענח כל מיני דברים. יש לו מאמר על איזה מטמון. והכל לבד, אוטודידקטי, בעזרת חברים ארכיאולוגים. הוא היה מיוודד עם הארכיאולוג המחוזי, ד"ר בן דור, ובמחלקת העתיקות כולם הכירו אותו כבר.

– איפה מצויים כיום אוספי המטבעות והגמות?
 – הכל אצלי. אחרים מכרו את הכל. לפני שבועיים קיבלתי טלפון ממישהו במחלקת העתיקות, שהיה מעוניין בגמה מסוימת שאמא שלי כתבה עליה ושייכת לגב' לוי. הוא שאל איפה זה. אמרתי לו שמזמן מכרו את זה והכל נעלם.

– האוסף לא מוצג?
 – לא. בני למד ארכיאולוגיה והיסטוריה, יאיר שצמן. הוא למד בתל אביב וגמר לפני שש שנים. בשנות חייו האחרונות של אבי, עזר לו יאיר לקטלג את האוסף. יאיר היה יושב ושוקל לו את המטבעות.

– אוסף הגמות נמצא פה בחולות?
 – כן. איך זה נמצא? בימי סערה היתה הרוח מעיפה את החולות ובחורף היינו מחפשים בשעות מסוימות, מעשר עד שלוש.
 – הוא עסק בעבודות נוספות שקשורות בארכיאולוגיה? האוסף הפרהיסטורי, למשל?

– היות שהוא התעניין בכל, את האוסף הזה הוא מצא על-יד בית העלמין. היום הכל כבר בנוי. הלכנו לשם ומצאנו אוסף פרהיסטורי. את זה הוא נתן מתנה למועצה.

– מה עוד גילה בבנימינה?

– מחלקת העתיקות הזמינה את אמי לשיכון, מול גבעת הפועל, שם נמצאו יסודות עתיקים והיא גילתה שיש שם מבנה ארוך, השייך לבסיס של אמת המים. כנראה אמת המים נבנתה בתחילה בכיוון אחר. אחרי שהתחילו לעבוד, הם נוכחו, כנראה, שהתנאים הטופוגרפיים לא מתאימים, אז עזבו את זה ועשו עיקוף יותר גדול כדי להגיע לקיסריה. זה מה שרואים פה היום. זו השערה. אין לזה הסבר אחר.

– לא נמצא לה המשך?

– מפני שלא נמצא לה המשך, אז ההשערה היא, שחשבו דרך שם להעביר את המים ואחר כך המהנדסים היטו את זה לאורך המחצבה. אבי גילה את מקורות התחלתה של אמת המים. הוא התחיל, היות והוא כתב על אמת המים.

– עוד אילו ממצאים שהיה מעורב בהם נמצאו באזור בנימינה?

– לשוני הוא היה מודע, זה היה ידוע, אבל אז לא חקרו אותה.

– יש המון עתיקות בחצרות של האנשים – עמודים מפוזרים... זה היה ידוע אז?

– זה היה מפוזר בשדות. הם גררו את זה ממקום אחר. מה שאצל מגרט אולי זה באמת מקורי מאותו מקום. על-יד מגדי, על-יד הבריכה, ברור שיש שם ישוב רומי ושם אבי כבר לא היה בחיים. אני קיבלתי מחיים רוזנטל תבליט. כנראה שהיה שם בית עלמין עם מנורה.

– מה הוא עשה עם המטבעות?

– הכל מקוטלג.

- 5 -

- יש איזה ממצא יוצא דופן?
- היה מפתח איפה שהמנעול גם כן עם אותיות. הורי כתבו על זה מאמרים וזה הופיע או ב"קדמוניות" או ב"ידיעות". כשזה הודפס אמי כבר לא תפקדה כל כך ולא התרגשה מזה.
- הכל אצלכם באופן פנימי, לא פורסם?
- אין בזה עניין. זה מטבעות רומיים. הכי מוקדם בקיסריה זה של אלכסנדר ינאי. זה הכל מתקופת קיסריה עד הצלבנים. יחודו של האוסף זה אולי שהוא רק מקיסריה. יש לו עוד אוספים ומטבעות שקנה. קודם לכן הוא עשה עסקאות עם ערבים. היה מטווח בריטי ששם היה שומר ערבי. אבא שלי היה קונה ממנו בשילינג, חצי שילינג, מטבעות שאסף. יום אחד הוא לא הופיע יותר ואשתו אמרה שהוא שיחק בפצצה. בקיסריה עצמה היה אדם בשם ג'ורג' חליל שאחר כך עבר לנצרת. הוא היה בוסני שידע גרמנית עילגת, וכשהיו באים לבקר בקיסריה אז הוא תמיד היה מזמין אנשים שיבואו לראות את העיר ותמיד היה עומד על חוף הים ואומר: "פה קליאופטרה היתה, פה בבית הסוהר הזה".
- פגשתם יהודי בשם ד"ר רוש?
- כן, אבל אני לא זוכרת, רק שמעתי ממנו. היתה התכתבות עם כל בעלי הארכיאולוגיה בארץ. הם הפכו להיות בעלי שם דבר. לג'ורג' חליל הוא היה מביא תרופות ובתמורה הביא לו מטבעות.
- מה היתה ה"שורה התחתונה" של המטבעות מעבר לתחביב ולעיסוק? איפה זה נגמר? מהו השיא?
- התעוד. המתח עם מטבע חדש, לנקותו ולגלות שאין לו אותו, לחפש בקטלוגים עד שמצא מהו.